

УДК 331.5

Ольга Мосій, Світлана Казмірчук

*Тернопільський державний технічний університет імені Івана Пулюя***СТАН ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ: РЕГІОНАЛЬНИЙ АСПЕКТ**

Анотація. На прикладі Тернопільської області досліджено стан інноваційної діяльності. Виявлено основні регіональні проблеми, пов'язані з інноваційною діяльністю. Запропоновано ряд першочергових заходів, які потрібно взяти для сприяння інноваційній діяльності.

Ключові слова: регіон, нововведення, інноваційна активність.

Olga Mosiy, Svitlana Kazmirchuk

SITUATION OF THE INNOVATION ACTIVITY: REGIONAL ASPECTS

Abstract. The situation of innovation activity is investigated on the example of the Ternopil region. The main regional problems dealing with the innovation activity are discovered. Top priority steps which must be done for innovation activity favoring are offered.

Постановка проблеми. Стабільний розвиток регіону, підвищення життєвого рівня громадян, підвищення конкурентоздатності продукції в сучасних умовах можливе тільки завдяки активному освоєнню різних видів нововведень. У промислово розвинутих країнах, за різними оцінками, від 75 до 100% приросту промислового виробництва забезпечується за рахунок використання інновацій [1]. Тому актуальними є дослідження, які дозволяють встановити стан, проблеми та методи підтримки інноваційної діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми інноваційного розвитку підприємств одержали широке висвітлення в науковій літературі. Зокрема, їх дослідженням займаються Беленький П.Ю., Геєць В.М., Гуменюк В.Я., Долішній М.І., Дракер П., Кузьмін О.Є., Лапко О.О., Микитюк П.П., Новицький В., Петрина М., Петрович Й.М., Половінкін П., Поршнев А., Федулова Л.І., Чумаченко М.Г. та інші. У наукових працях цих вчених розглядаються питання створення, оцінки, реалізації нововведень, їх розповсюдження, аналізу інноваційних ризиків, фінансування та підтримки,

кадрового забезпечення інноваційної діяльності, формування науково-інноваційної інфраструктури, створення правової бази інноваційних процесів. Із зазначеною проблематикою тісно стикаються питання науково-технічного прогресу, розвитку нової техніки і технологій, підприємництва, менеджменту, психології та багато інших. Багатогранність поняття інновації та її проявів, особлива соціальна важливість явища диктує і широту аспектів його дослідження.

Формулювання мети статті. Метою дослідження є аналіз основних проблем та тенденцій здійснення інноваційних процесів в Україні та Тернопільській області зокрема.

Виклад основного матеріалу. У Тернопільській області практично не створені умови для ефективного здійснення інноваційних процесів. Перешкоди фінансового, правового, політичного характеру постають на шляху масового впровадження інновацій. Стан інноваційної діяльності на промислових підприємствах регіону і країни в цілому визначається як такий, що не відповідає сучасному рівню інноваційних процесів у промислово-розвинутих країнах та потребам інноваційного розвитку. Виробництво відірвано від науки, що не дозволяє ефективно використовувати науковий та науково-технічний потенціал області.

На виконання розпорядження голови Тернопільської облдержадміністрації від 30.11.2007 року № 790 “Про заходи щодо активізації науково-технічної та інноваційної діяльності в області” головними управліннями промисловості та розвитку інфраструктури визначено пріоритетні напрямки інноваційної діяльності та розроблено комплекс організаційних заходів щодо їх реалізації. В порівнянні з попередніми роками, коли інноваційна активність підприємств та обсяги виробництва інноваційної продукції в області значно знизилась, реалізація цих завдань та постійний моніторинг ситуації дозволили побачити протягом 2007 року деякі позитивні зрушення у діяльності промислових підприємств в інноваційній сфері.

Так, за даними статистичної інформації про інноваційну активність підприємств Тернопільської області у 2007 році інноваційною діяльністю займалися вже 36 промислових підприємств проти 21 у 2006 році, або 13,2% їх загальної кількості, що в 1,7 рази більше, ніж у 2006 році, тоді як у 2002 р. до інноваційно-активних підприємств було віднесено 44 підприємства, що становило 16,3% від загальної їх кількості.

Протягом 2007 року 26 підприємств впроваджували інноваційну продукцію, тоді як у 2006 році – всього 9, в тому числі 10 – нову для ринку, 18 підприємств впроваджували інноваційні процеси, 9 – організаційні інновації. Кількість промислових підприємств, що впроваджували нові технологічні процеси, за рік зросла з 2 до 13 (з них 6 – маловідходних, ресурсозберігаючих), а таких, що освоювали виробництво нових видів продукції, – з 5 до 23 (з них 4 види машин, устаткування, приладів, апаратів тощо). 8 промислових підприємств придбали нові технології, в тому числі 3 – устаткування [3].

За підсумками роботи за 2007 рік в цьому напрямку область піднялася з 26 на 12 рейтингове місце в Україні. Однак, на сьогодні інноваційно-активні підприємства відсутні в Кременецькому, Лановецькому, Монастириському та Підгаєцькому районах.

Загальний обсяг інноваційних витрат у промисловості Тернопільської області протягом звітного періоду склав 19258,4 тис. грн.

За напрямками витрат на інновації підприємства у 2007 році витрачали:

- 86,2% – на придбання машин, обладнання та програмного забезпечення;

- 8,5% – на виконання внутрішніх науково-дослідних розробок;

- 5,3% – на придбання інших зовнішніх знань та інші витрати

(рис.1).

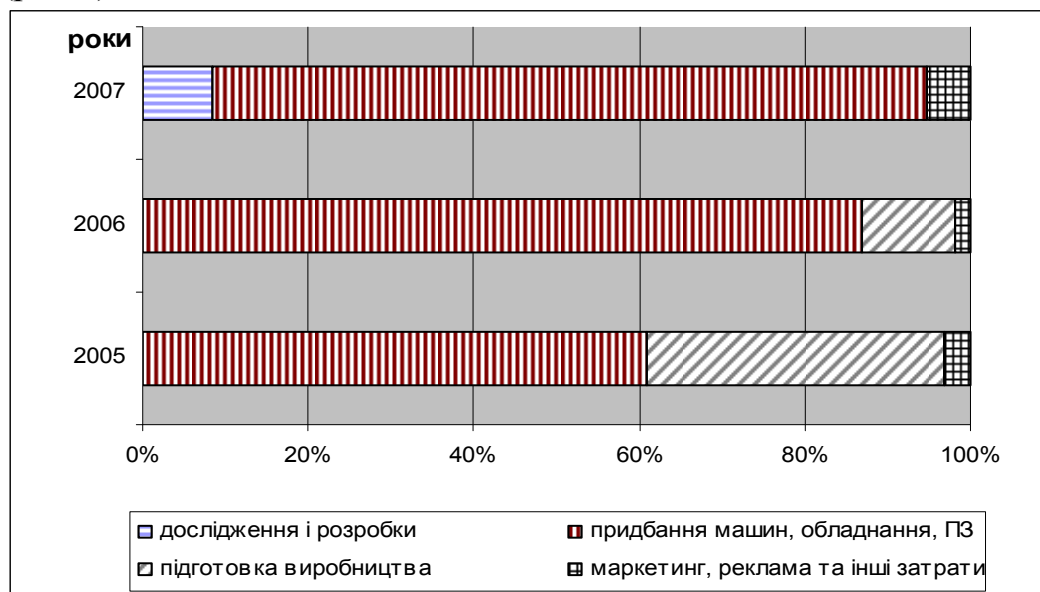

Рис. 1. Розподіл обсягу витрат за напрямками інноваційної діяльності протягом 2005 – 2007 років, % [3]

Більшість підприємств регіону та країни в цілому усвідомлюють необхідність інноваційної політики, але успішному її здійсненню заважають, перш за все, перешкоди фінансового характеру: відсутність фінансування, великі витрати, високі кредитні ставки, відсутність коштів у замовника, значний економічний ризик. У період загострення економічної кризи та дефіциту державного та місцевих бюджетів, своєчасне й повне забезпечення інноваційних процесів фінансовими ресурсами є особливо важливе [4].

Як і в минулі роки основним джерелом фінансування інноваційної діяльності в промисловості області залишаються власні кошти підприємств. Так, більшість підприємств виконували інноваційні роботи за рахунок власних коштів, частка яких у загальному обсязі фінансування становить 53,7% (10333,9 тис. грн.). Фінансування інноваційних витрат на 46,3% (8924,5 тис. грн.) забезпечувалось за рахунок іноземних інвесторів. Асигнування з державного та місцевих бюджетів на проведення інноваційних

заходів у 2007 році не виділялись. Деякі джерела фінансування стають з кожним роком менш доступними. Наприклад, протягом 2005 – 2007 років підприємства регіону зовсім не використовували кредитні ресурси, що свідчить про необхідність змін у кредитній політиці держави. На даний час не стала привабливою інноваційна сфера і для вітчизняних інвесторів.

За 2007 рік відбулося зростання числа впроваджень нових прогресивних технологічних процесів до 36 одиниць, 33,3% з яких забезпечували економне використання матеріальних та енергетичних ресурсів. Освоєно виробництво 65 найменувань інноваційної продукції, в тому числі 6 нових видів техніки.

24 підприємства реалізовували інноваційну продукцію, з них 7 підприємств (29,2%) – продукцію, що є новою для ринку. Обсяг реалізованої інноваційної продукції, що є новою для ринку, склав 32673,4 тис. грн. (1%), в тому числі за межі України 2024,2 тис. грн. Обсяг реалізованої інноваційної продукції, що є новою, тільки для підприємств склав 146840,0 тис. грн. (4,7% в обсягу всієї реалізованої продукції).

Одним з основних факторів економічного зростання і конкурентоспроможності галузей економіки області є прискорений розвиток науки, зміцнення та ефективне використання науково-технічного потенціалу, який формується, в першу чергу, за рахунок наукових установ та організацій. Однак, починаючи з 2004 року, спостерігається негативна тенденція до зменшення кількості наукових установ і в 2007 році в області нараховується 14 організацій, які виконували наукові та науково-технічні роботи, що є рівнем 1990 року.

Хоча протягом останніх років можна відзначити постійне зростання загального обсягу наукових та науково-технічних робіт, який на кінець 2007 року склав 15412,3 тис. грн., порівняно з 1990 роком обсяг цих робіт скоротився майже удвічі [3].

І це в той час, коли економіка країни вважається інноваційною за умов, які ґрунтуються саме на науково-технічних розробках:

- освоєння продуктивніших техніки і технологій;
- розширення і оновлення номенклатури виробництва;
- залучення в обіг нових ресурсів;
- використання досконаліших технологій [2].

Кількість працівників, які виконують науково-технічні роботи за основним місцем праці, щорічно зменшується, тоді як зростає кількість сумісників (рис. 2). Зокрема, понад 95% кандидатів та докторів наук виконують науково-технічні роботи на засадах сумісництва. Така ситуація може призвести до зниження ефективності їх діяльності.

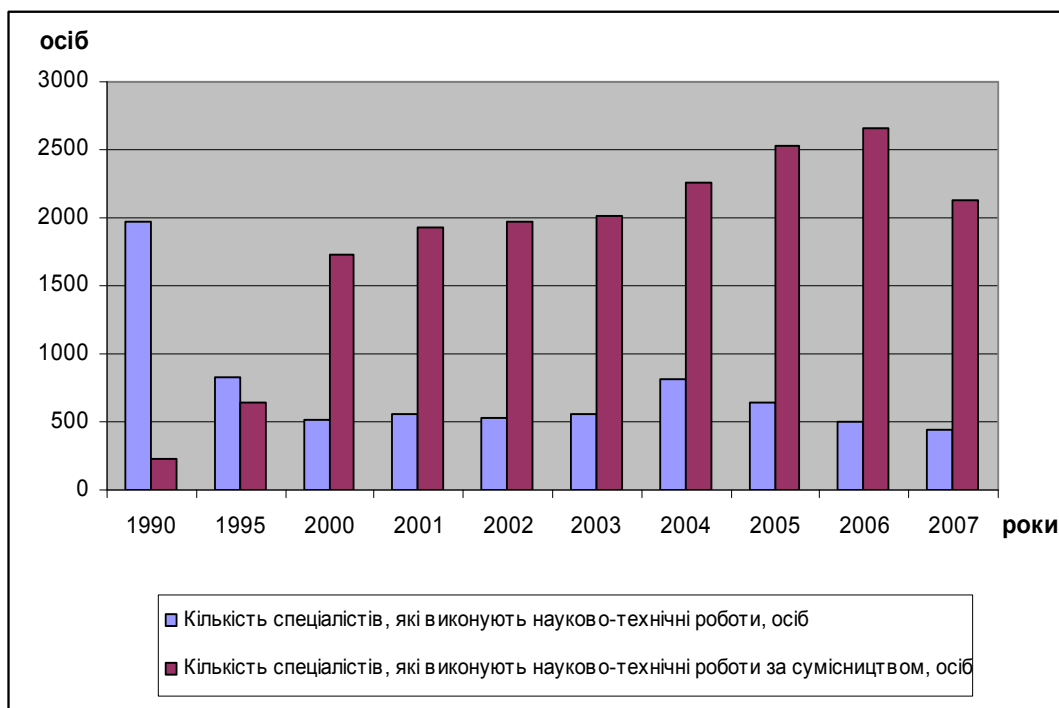

Рис. 2. Кількість спеціалістів, які виконують науково-технічні роботи [3]

Як видно з рисунка 2, кількість спеціалістів, які виконують науково-технічні роботи, в 2007 році становила 442 особи і зменшилась проти попереднього року на 10,5%, а за сумісництвом працювало 2126 осіб, що менше відносно 2006 року на 20,2%. Із загальної кількості працівників 4 особи мали науковий ступінь доктора наук, 28 – кандидата наук.

У 2006 році середньомісячна заробітна плата виконавців наукових досліджень і розробок становила 909 грн., що на 25,0% більше, ніж у середньому по області (727,27 грн.), на 21,6% – ніж у промисловості (747,43 грн.), на 26,6% – ніж у закладах освіти (718 грн.), на 58,8% – ніж в установах охорони здоров'я (572,29 грн.). Однак, ця оплата є значно нижчою від рівня оплати праці у сфері фінансування і кредитування (1339,09 грн.) та державного управління (1200,65 грн.). Ця інформація підтверджує припущення про недостатній рівень матеріального мотивування працівників, що виконують науково-технічні роботи.

Недостатню матеріальну зацікавленість дослідників та науковців можна також проілюструвати у такий спосіб: обсяги надходжень на виконання науково-технічних робіт мало відрізняються від обсягів витрат на виконання наукових та науково-технічних робіт (рис. 3). Середня рентабельність виконання науково-технічних робіт для дослідницьких організацій становила у 2007 році 15,5%, і це дає підстави стверджувати, що недостатній рівень матеріального стимулювання змушує дослідників шукати інші джерела доходів.

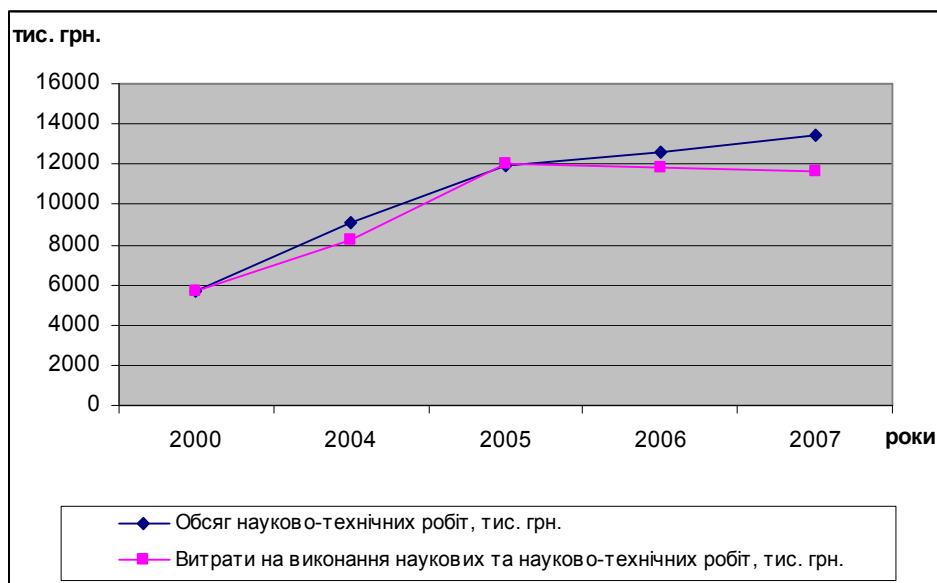

Рис. 3. Обсяги надходжень та витрат на виконання наукових та науково-технічних робіт [3]

Основними джерелами фінансування наукових та науково-технічних робіт є кошти вітчизняних замовників та кошти державного бюджету (рис. 4). Фінансування з державного бюджету, а також за рахунок коштів замовників України є найбільшими за обсягом джерелом надходжень і має стабільну тенденцію до зростання. Із 2003 року припинилося фінансування за рахунок інноваційного фонду.

Так, за рахунок усіх джерел фінансування на виконання наукових та науково-технічних робіт у 2007 році надійшло 11,6 млн. грн., в тому числі виконання 48,6% робіт отримали підтримку держбюджету (5,6 млн. грн.), частка яких у загальному обсязі фінансування збільшилась із 2006 року на 10%. За рахунок замовників України профінансовано 43,8% (5,1 млн. грн.), що більше в 1,5 рази порівняно з попереднім роком.

Близько 51% загальних надходжень спрямовано на фінансування науково-технічних розробок, 11,6% – фундаментальних та 22,5% – прикладних досліджень, 1,8% – науково-технічних послуг.

Дані про отримання охоронних документів у Державному департаменті інтелектуальної власності України засвідчують, що на промислові зразки у 2007 році взагалі не отримано охоронних документів, а кількість охоронних документів на винаходи та корисні моделі складає відповідно 16 та 122 одиниці, тоді як у 2004 р. їх було отримано 112 та 38 [3].

Кількість використаних винаходів щорічно зменшується, а у таких видах діяльності як сільське господарство, послуги транспорту та зв'язку, державне управління вони взагалі не використовувались. Така ж тенденція спостерігається і з використанням промислових зразків.

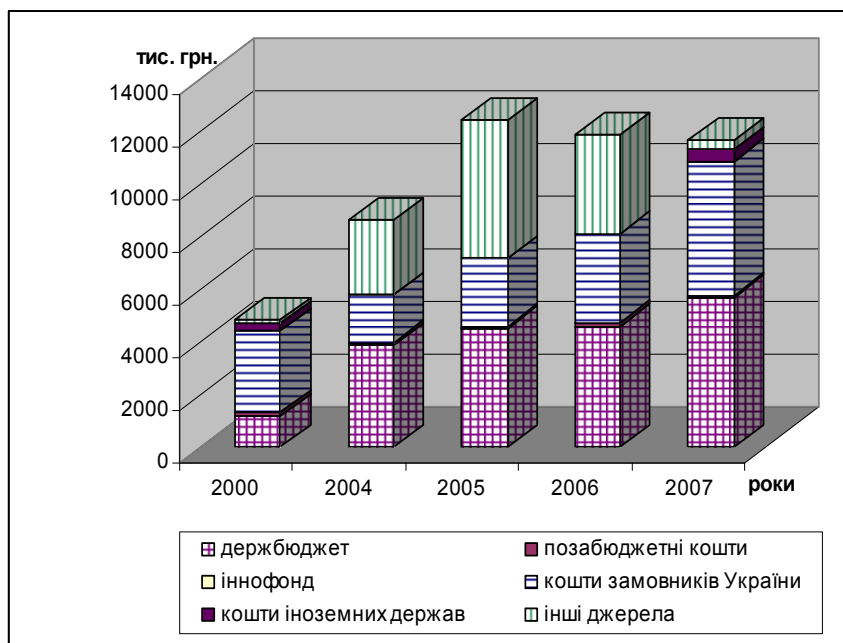

Рис. 4. Розподіл обсягу фінансування науково-технічних робіт за джерелами фінансування [3]

Висновки. Перспективи подальших досліджень. За результатами дослідження інноваційної активності підприємств, вивчення статистичної інформації про стан інноваційної діяльності у Тернопільській області, можна зробити наступні висновки.

I. Серед факторів, що стримують інноваційну діяльність, більшість підприємств визнають недостатність державного фінансування інноваційної діяльності. Інноваційна діяльність потребує особливої уваги з боку держави, оскільки це ризиковий вид діяльності, пов'язаний з дослідженнями та розробкою нових продуктів, технологій та просування їх на ринку в умовах невизначених кінцевих результатів та попиту на новачії.

Ця ситуація є наслідком спрямованості державної політики на закріплення моделі економіки, яка ґрунтується переважно на низькотехнологічних укладах [1]. Така економічна модель за своїми базовими властивостями не потребує інновацій, не створює належних стимулів до інноваційної діяльності.

Однією з головних причин відставання України від передових країн світу у темпах науково-технічного розвитку є відсутність чіткої системи державного регулювання інноваційних процесів як на рівні держави, так і на рівні регіонів [2].

Стратегія розвитку Тернопільської області на період до 2015 року визначає наступні пріоритетні види діяльності: розвиток агропромислового комплексу, промисловості, туристично-рекреаційного бізнесу, малого підприємництва, впровадження інноваційно-інвестиційної моделі розвитку економіки. Однак, при сучасному стані економіки та існуючому рівні фінансування цих напрямів науково-технічного розвитку, одночасне забезпечення всіх п'яти пріоритетних напрямів нереальне, призводить до

розпорошення інвестиційних ресурсів, жоден з пріоритетних напрямів не досягне поставлених цілей.

II. Питання економічної ефективності наукових розробок хоча і є одним із показників доцільності інноваційної розробки, проте не сприймається більшістю виконавців наукових робіт як суттєвий чинник у досягненні результату дослідницької діяльності.

Питання комерціалізації наукових розробок на сьогодні не завжди є основним пріоритетом науковців. Можливість реального впровадження інновацій вони сприймають як віддалену та нереальну перспективу. Таке сприйняття інноваційної діяльності суттєво знижує практичне спрямування наукових і науково-технічних праць. Негативним чинником є також відчутний розрив між науковими колективами та ринковим середовищем.

III. Серед інших проблем, які стримують інноваційний розвиток, є такі:

- недостатність інституційного забезпечення інноваційної діяльності;
- недостатня поінформованість про міжнародні ринки;
- проблеми захисту прав інтелектуальної власності;
- недостатній рівень підготовки керівників підприємств у галузі інноваційного менеджменту;
- відсутність ефективного захисту прав власності та суспільного порядку;
- високий рівень безробіття;
- масове ухиляння від сплати податків.

Таким чином, виявлені негативні тенденції та проблеми інноваційного розвитку свідчать, зокрема, про потребу розробки адекватного інструментарію управління інноваційним розвитком держави в цілому та регіону зокрема. З цією метою слід використовувати наступні заходи економічної та інноваційної політики: сприяння у формуванні регіональної інноваційної інфраструктури, забезпечення фінансової підтримки інноваційних процесів, розробка та запровадження механізму, надання податкових пільг підприємствам, які впроваджують та реалізують інноваційну продукцію, залучення іноземних інвесторів у розвиток технологічних інновацій, створення та удосконалення законодавчої та нормативно-правової бази [5]. Лише поєднання зусиль усіх суб'єктів інноваційної діяльності дозволить активізувати інноваційні процеси і на цій основі підвищити конкурентоспроможність українських підприємств на міжнародному рівні та забезпечити їх стійкий економічний розвиток.

Література.

1. Петрина М. Базові умови створення інноваційної моделі розвитку економіки України. // Економіка України. – 2006. – №8. – С. 35 – 47.
2. Новицький В. Імперативи інноваційного розвитку // Економіка України. – №2. – 2007. – С. 45-52.

3. Статистичний щорічник Тернопільської області за 2007 рік. / Головне управління статистики у Тернопільській області. – Тернопіль, 2008. – С. 260 – 273.
4. Федулова Л.І. Інноваційна економіка: Підручник. – К. : Либідь, 2006. – 480 с.
5. Микитюк П.П. Інноваційний менеджмент. Навчальний посібник. – К.: Центр навчальної літератури, 2007. – 400 с.

REFERENCES

1. Petrina M. Basic conditions create an innovative model of economic development of Ukraine [Bazovi umovy stvorennya innovatsiynoyi modeli rozvytku ekonomiky Ukrayiny]. *Ekonomika Ukrayiny - Economy of Ukraine*, 2006, no. 8, pp. 35 - 47.
2. Novitsky V. Imperatives for innovation development [Imperatyvy innovatsiynoho rozvytku]. *Ekonomika Ukrayiny - Economy of Ukraine*, 2007, no. 2, pp. 45-52.
3. Statistical Yearbook of the Ternopil region in 2007 [Statystychnyy shchorichnyk Ternopil's'koyi oblasti za 2007 rik]. *Holovne upravlinnya statystyky u Ternopil's'kiy oblasti - Department of Statistics in the Ternopil region*, Ternopil, 2008, pp. 260 - 273.
4. Fedulova L.I . Innovation Economy: Tutorial [Innovatsiyna ekonomika: Pidruchnyk]. Kiev, 2006, 480 p.
5. Mykytyuk P.P. Innovation Management. Textbook [Innovatsiynyy menedzhment. Navchal'nyy posibnyk]. Center for Educational Literature Publ., Kyiv, 2007, 400 p.